PROF. DR. YAVUZ TEKELİOĞLU

ROQUEFORT: BİR PEYNİR BİR KÖY-II

Fransız Köken Adlandırma (Appellation d'Origine) sisteminin bir ürün bazında nasıl uygulandığını tanıtmayı amaçlayan bu çalışmanın geçen sayıda yer alan birinci bölümünde Fransa'da köken adı korunan ilk peynir olan Rokfor tüm özellikleri ile incelenmiş, gerek Fransa ve gerekse köken adı yöresi için oluşturduğu ekonomik önemi belirtilmişti..

Bu bölümün amacını da söz konusu başarılı modelin yaratılmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayan kurumsal yapılanmanın incelenmesi oluşturmaktadır. Bu nedenle gerek Rokfor üretiminin ve gerekse Rokfor köken adı korumasının yönetiminde temel aktör olan Rokfor Konfederasyonu'nun yakından incelenmesinde yarar vardır.

Rokfor Konfederasyonu

Rokfor Konfederasyonu Fransa'da "Köken Adı Korumalı" (AOP) ürünlerin koruma ve yönetiminden sorumlu (Organisme de Défense et de Gestion) 261 kuruluşdan birisi olup 1922 yılında kurulan "*Koyun Yetiştiricileri Sendikaları Bölgesel Federasyonu*" ile bu örgütlenmeye paralel olarak peynir sanayicileri tarafından 1928 yılında kurulan "*Rokfor Sanayicileri Sendikaları Federasyonu*"nun birleşmesinden doğmuştur. Ortak menfaatlerini ve ilişkilerini daha iyi düzenleyebilmek için bir araya gelerek bir birlik oluşturulmasının kaçınılmaz olduğunu hemen kavrayan bu iki federasyon 1930 yılında "*Koyun Sütü Üreticileri ve Rokfor Sanayicileri Genel Konfederasyonu*"nu (Confédération Générale des Producteurs de Lait de Brebis et des Industriels de Roquefort) kurmuşlardır. Kısa adı "Rokfor Konfederasyonu" olan bu organizasyon meslekler arası bir otonom yapılanma olup, benzeri başka ülkelerde pek rastlanmayan özgün bir kurumdur..

İçinde 80 kişinin çalıştığı Konfederasyon'un görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için gerekli finansman kaynağı büyük ölçüde süt üreticileri ve peynir sanayicilerine uygulanan süt kesintilerinden sağlanmaktadır. Toplanan her 1000 litre sütten 6,8€ işletme giderleri için, sanayicilerce teslim alınan her 1000 litre sütten ise 6,2€ tanıtım ve reklam giderleri için alınmaktadır. Bu şekilde elde edilen gelirler yılda 4 milyon €'ya ulaşmaktadır.

Konfederasyon'un yapısı ve temel görevleri

Konfederasyon, içinde iki kurulun yer aldığı ve 20 üyeden oluşan bir konsey tarafından yönetilmektedir. Kurullardan ilki koyun sütü üreticilerini temsil eden ve "Koyun Yetiştiricileri Sendikaları Bölgesel Federasyonu"nun Konfederasyon Konseyi'nde yer almak üzere yetkilendirdiği 10 koyun sütü üreticisinden oluşmaktadır. İkinci kurul ise Rokfor sanayicilerini temsil eden ve "Rokfor Sanayicileri Sendikaları Federasyonu"nun Konfederasyon Konseyi'nde yer almak üzere yetki verdiği Rokfor üreticisi 10 sanayiciden oluşmaktadır. Böylece Konfederasyon'da hem süt üreticileri hem de sanayiciler eşit şekilde temsil edilmekte, iki tarafın da birer oyu bulunmaktadır. Başkanlık süt üreticileri ve sanayiciler arasında yıllık rotasyonla el değiştirmekte; kararlar her kurulda finansman, tanıtım, süt üretimi, süt kalitesi ve peynir kalitesinden sorumlu uzmanlık komitelerinin önerisi üzerine oy birliği ile alınmaktadır...

Rokfor Konfederasyonu, Rokfor tedarik zinciri yönetiminde temel aktör olup başlıca görevleri şunlardır:

1. *Süt üreticileri ve peynir sanayicileri arasındaki ilişkilerin koordinasyonu:*

Meslekler arası bir yapılanma olan Rokfor Konfederasyonu'nun öncelikli misyonu tedarik zincirinin bu iki temel aktörü arasındaki ilişkilerin koordinasyonudur. Bu bağlamda;
• süt fiyatlarının belirlenmesi,
• piyasa regülasyonu ve
• süt üretiminin yönetimi Konfederasyon'un temel görevlerini oluşturmaktadır.

2- *Koyun yetiştiricilerine teknik hizmet sağlanması:*
Konfederasyon Rokfor üretimini modernleştirmiş ve teknolojik gelişme getirmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen etkinlikler arasında;
• süt kalitesinin kontrolü,
• genetik iyileştirme,
• yetiştiricilikte verimin ve süt kalitesinin iyileştirilmesine yönelik (beslenme ve hastalıktan korunma) gibi faaliyetler bulunmaktadır.

Yetiştiricilere sağlanan teknik hizmetler içinde suni tohumlama ve koç yetiştirme etkinlikleri de yer almakta olup Konfederasyon iki suni tohumlama merkezi, bir de koç yetiştirme merkezine sahiptir.

3-*Rokfor köken adının korunması ve tanıtımı:*
Bu amaçla Konfederasyon;
• Rokfor köken adının Fransa ve dünyada sahte ve hileli kullanımının takip edilmesi,
• Yetkili bir kontrol ajansı yoluyla denetimlerin gerçekleştirilmesi (yılda 400 denetim) ve
• Köken adının reklam ve değişik yollarla tanıtılmasından sorumludur.

4. *Süt kalite ve kompozisyonunun denetimi:*
Lacaune ırkı koyunlarından elde edilen ve temel girdi olan sütün üreticiler düzeyinde bireysel denetimini içeren bu faaliyet;
• yetiştiricilerin köken adı kurallarına uygun üretim yapmalarını,
• sütün biyoşimik (yağ, protein oranı) kalite analizini (ayda 4 kontrol),
• sütün bakteriyolojik kalite analizini (ayda 3 kontrol),
• asit kalitesi ve
• hücre sayımı (ayda 3 kontrol) uygulamalarını kapsamaktadır.

5. *İnceleme ve araştırma:*
Bu faaliyetler;
• sütün kimyasal ve bakteriyolojik birleşimi,
• sütlerin peynire yatkınlığı ve
• genetik iyileştirme araştırmaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Görüldüğü üzere Rokfor Konfederasyonu, süt üretimi yönetiminde temel aktördür. Kaliteli bir peynir üretimi her şeyden önce kimyasal ve bakteriyolojik kalitesi yüksek bir süt üretimini gerektirmekte; bu da ancak verimli bir işletmecilikle elde edilebilmektedir. Konfederasyon'un bu aşamada yetiştiricilere sağlamış olduğu her türlü teknik yardım, danışmanlık ve denetim hizmetleri yeterli miktarda ve üstün kaliteli bir koyun sütünün Rokfor sanayicilerine sunulmasını sağlamaktadır.

Konfederasyon'un süt fiyatları politikası

Rokforla ilgili olarak kendine özgü işleyiş kurallarını belirleme eğilimi 1988 yılında "Bireysel Referans Miktarı" sisteminin yaşama geçirilmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Bu, kendi türünde tek olan ve diğer Fransız köken adlandırma uygulamalarında eş değeri bulunmayan bir fiyatlama ve süt ödeme sistemidir. Köken adı bölgesinin süt üretimi 1970'li yılların başında Rokfor üretimi için gerekli talebi karşılamaktan uzaktı. Ancak Konfederasyon'un işletmelerin modernleşmesi, yöneticilerin eğitilmesi ve ırk seleksiyonu konusundaki yoğun çabaları sonucu üretim fazlaları oluşmakta gecikmemiştir. Üretilen sütün tamamının piyasa talebi sınırlı olan Rokfor'a dönüştürülememesi nedeniyle Konfederasyon 1987 yılında özgün bir süt ödeme politikasını uygulamaya karar vermiştir. Buna göre her üreticinin takip eden seneden itibaren son dört yılın kampanyası esas alınarak (1983-1987) hesaplanmış ve Rokfor üretimine dönüştürülebilecek süt üretim miktarı kadar sütü teslim etmesi gerekmektedir. Bu sistem inek sütünde uygulanan kotalardan farklı olup referansı aşan kesim cezalandırılmamaktadır. Temel prensibe göre yetiştiriciler ürettikleri sütü bir peynir üreticisine vermek, peynir üreticileri de yetiştiricilerin kendilerine verdikleri sütün tamamını satın almak zorundadır.

Günümüzde Rokfor, pazarların yarısını oluştursa da süt üreticileri ve sanayiciler arasındaki müzakereler Rokfor sütünün değerlendirilmesi kadar diğer üretim

tiplerini oluşturan salata peyniri (eski feta), "pecora" (sert peynir), "pérail" (yumuşak peynir) ve süt tozu gibi çeşitlendirilmiş diğer yan ürünleri de kapsamaktadır Ancak bu ürünlere yönelik üretim fazlası süt daha düşük fiyatlardan alınmaktadır. Bu işbirliği süt üreticileri ve sanayiciler arasında sözleşmeye dayanan resmi ilişkilerin olmaması nedeniyle mümkün olmakta, bu da göreceli bir esnekliğe izin vermektedir. Üretim alanı (Rokfor menzili) her biri belirli bir bölgeden süt gereksinimlerini sağlayan yedi sanayici arasında bölüşülmektedir. Sütünü bir işletmeye veren üretici takip eden sene diğer bir işletmeyle iş yapabilir, ödemesi aynı olacağı için bu önemli bir sonuç doğurmamaktadır. Diğer köken adlandırmalarından farklı olarak üreticilerin bağlılıkları sütünü verdikleri sanayici düzeyinde değil, ürünün kendi düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

Referans uygulaması 1992 yılında birinci ve ikinci sınıf olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Birinci sınıf referanslar Rokfor üretiminde kullanılan sütün fiyatını göstermekte olup en üst fiyatı oluşturmaktadır. Bu sınıfın fiyatı her zaman Rokfor satış fiyatına endeksli olmaktadır. İkinci sınıf referanslar ise yukarıda çeşitlendirilmiş ürünler olarak adı geçen diğer peynirlerin üretiminde kullanılan sütün fiyatını göstermektedir. Böylece bireysel referans birinci ya da ikinci sınıfa yerleştirilecek süt miktarına temel oluşturmakta, her üreticinin süt tesliminden artan miktar ise III. sınıf fiyatından ödenmekte, bu da süt ve süttozu olarak değerlendirilmektedir Örneğin 2007 yılı kampanyasında uygulanan süt fiyatları litre başına Rokfor sütü için (I.sınıf) 1,10€, çeşitlendirilmiş ürünler (II sınıf) için 0,65€ ve süt ve süttozu (III sınıf) için 0,25€ olmuştur. Sınıfların toplam süt tedariği içindeki payı ise sırasıyla %50,1, %44,2 ve %5,7'dir.

Süt fiyatı müzakereleri

Süt fiyatları, Konfederasyon Konseyi'nde müzakere edilmektedir. Konfederasyon'da "1 kurul, 1 oy" ilkesi geçerli olduğundan taraflardan birinin diğerine karşı herhangi bir üstünlüğü söz konusu değildir. Süt fiyatlarındaki düşüşler koyun yetiştiricilerini zaman zaman sokaklara dökse de bir menfaatler birliğini temsil eden ve özgün kurumsal yapılanmasının yanı sıra işleyiş biçimi ile de demokratik bir niteliğe sahip olan Konfederasyon sistemin başarıyla yürümesinde önemli rol oynamaktadır.

Süt kampanyası aralık ayı başında başlayıp temmuz sonuna kadar devam etmektedir. Süt tanka girdiği an Konfederasyon'a ait olup üretici sütünü hangi sanayiciye verirse versin ve sütü hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın, aynı süt fiyatı hesaplamasından yararlanmaktadır.

Süt satın alımında yetiştiricilerle sanayiciler arasında önemli bir rekabet söz konusu değildir. Sanayiciler üretim öngörülerine göre ne kadar süt toplanması gerektiğini belirtmektedir. Konfederasyon'da ürünlerin değerlendirilmesi önceliği tartışılmakta, müzakerelerde fiyatlar her kullanım için ayrı ayrı belirtilerek her sınıf için süt dağılımı yapılmaktadır. Tüm kararlar yılda bir kez ve kampanyadan önce alınmaktadır.

Oluşturulan kota ve referans sistemi fiyat müzakerelerini kolaylaştırmaktadır. Kurumsal yapılanmanın son derece demokratik olması, şüphesiz Rokfor mucizesinin temel nedenlerinden birisidir. Öyle ki, sanayiciler kurulunda yer alan Société grubu, bölge sütünün %72'sini toplamasına rağmen Konfederasyon'da hiçbir ağırlığa sahip değildir.

Rokfor köken adı koruması

Rokfor başta Güney Amerika olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde yaygın bir biçimde taklit edilmektedir. Bu durum Doğu Avrupa ülkeleri ve az ölçüde de olsa İspanya için de geçerlidir. Taklitlerinin dışında Rokfor'un diğer rakipleri inek peynirinden yapılmış mavi (bleus) ya da küflü peynirlerdir. Bu peynirlerin Rokfor'a benzemesi tüketicileri yanıltabilmektedir.

Rokfor köken adı koruması AB'de AOP sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Dünyadaki koruma ise ticari marka sisteminin tanındığı yerlerde, tescilli ticari marka olan "Kırmızı Koyun" markası ile sağlanmaktadır. Konfederasyonun konu ile ilgili stratejisi bu markanın ilgi duyan ülkelerde tescilidir. "Kırmızı Koyun" markası halen 80'den fazla ülkede tescil edilmiş bulunmaktadır. Sözgelimi bu tescil ABD'de 13 Mart 1953 tarihinde 571798 numaralı kayıtla yapılmıştır.

Rokfor köken adı tecavüzü ile ilgili tipik bir örnek "Roncarifort" olayıdır. Roncarifort İspanya'da koyun sütünden yapılmış bir küflü peynir olup olay, bu peyniri pazarlayan Enequesta firması tarafından

Roncarifort'un bir AB ticari markası olarak kayıt ettirilmesi ile başlamıştır. Rokfor Konfederasyonu bu kayda karşı İç Pazarda Uyum Ofisi (Office for Harmonisation in the Internal Market-OHIM)'ne itirazda bulunmuştur. AB'nde tescil edilmiş ortak marka, desen ve modellerin sicile kaydı ve Avrupa Birliği'nin tümünde korunması ile görevli olan bu kuruluş, Konfederasyon'un itirazını 26 Mart 2002 tarihinde almış olduğu kararla Roncarifort adının Rokfor için zarar verici bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Bu gelişme üzerine Rokfor Konfederasyonu OHIM'e bu defa "AB Roncarifort Ticari Markası"nın iptali konusunda başvuruda bulunmuş, Ofis, 7 Ekim 2004 tarihli kararıyla Konfederasyon'un başvurusunu kabul etmiştir. OHIM bu kararını AB Komisyonu'nun "Coğrafi İşaretlerin Korunması" ile ilgili 2081/1992 sayılı tüzüğünün 13. maddesi ile Enequesta firmasının samimiyetsizliği üzerine dayandırmıştır.

Rokfor'un korunması ile ilgili son ve yeni gelişmeler AB ölçeğinde Komisyon'un köken adı korumasının güçlendirilmesini de öngören Coğrafi İşaretlerin Korunması ile ilgili 510/2006 sayılı tüzüğü çerçevesinde gerçekleşmektedir. Koruma ile ilgili Fransa ölçeğindeki son gelişmeler ise Ocak 2006 tarihli "Fransa Yeni Tarım Yasası" ile Köken Adlandırma Ulusal Enstitüsü'nün (INAO) yeniden yapılandırılması çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu iki gelişme de "Köken Adı Korumalı" bütün ürünlerde denetimlerin ve uluslararası korumanın güçlendirilmesini öngörmektedir.

Koruma ile ilgili dünya ölçeğindeki gelişme ise Rokfor Konfererasyonu'nun coğrafi işaretlerin ulusal, bölgesel ve uluslarası düzeyde korunabilmesi için etkin bir lobicilik faaliyetinde bulunan ve merkezi Cenevre'de olan ORIGIN (Organization for an International Geographical Indications Network) adlı sivil toplum örgütüne üye olmasıdır. Açılımı "Bir Uluslararası Coğrafi İşaretler Ağı için Örgütlenme" olan bu kuruluşa 30 ülkeden 70 kurum ve 2 milyon üretici üye olup kuruluş Dünya Ticaret Örgütü müzakerelerine de gözlemci olarak katılmaktadır.

Sorunlar ve sonuç

Fransız gastronomisinin dünyadaki sembolü ve Fransa'da köken adı korunan ilk peynir olan Rokfor, sahip olduğu

etkin kurumsal yapılanmaya rağmen önemli sorunlarla da karşı karşıyadır. Yüksek fiyatı nedeniyle durağan bir talebinin olması bu sorunlardan şüphesiz en önemlisi olup son yıllarda talebinde düşüşler bile yaşanmıştır. Nitekim Konfederasyon verilerine göre, Rokfor satışları 2010'da %2,5 gerilemiştir. Zor bir piyasa karşısında yer aldıklarının bilincinde olan süt ve peynir üreticileri arasındaki Kasım 2010 müzakereleri bu nedenle çabuk sonuçlanmış ve ortalama süt fiyatları 2009 yılına göre %6 gerileyerek 849,69 €/ton olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında 1047 €/ton olan bu miktar 6 yılda yaklaşık 200€'luk ya da %20'lik bir gerilemeyi ifade etmektedir.

Rokfor Konfederasyonu bu sorunları aşmak için yoğun çaba harcamaktadır. Bu çerçevede Rokfor pazarlarını yeniden ele geçirmek, mart ve nisan aylarında yoğunlaşan üretimi tüm yıla yaymak ve sütün geri kalan kısmını değerlendirebilmek için ürün çeşitlendirmesi çalışmalarını yoğunlaştırmak gösterilen temel çabalardır.

Rokfor'un karşılaştığı sorunlardan bir diğeri de dış ticaret engellemeleri ile ilgili olanıdır. ABD ile yaşanan kriz bu bakımdan anlamlı bir örnektir.

ABD, 1999 yılından beri Roquefort ithalatına uyguladığı yüksek oranlı gümrük vergisini (%100) Bush yönetiminin gider ayak almış olduğu kararla 2009 yılında %300'e çıkarmıştır. Avrupa Birliği'nin hormonlu Amerikan sığırının ithalatını yasaklamasına tepki olarak ABD'nin başta Rokfor olmak üzere birçok Fransız ürününü de içine alan bu yaptırım kararı Amerika'dan tüm sığır eti ithalatını durdurmuş olan Fransa hükümetince kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir.

Kararın bu ihracat dalının sonu olacağını vurgulayan Rokfor Konfederasyonu Amerika'ya her yıl ortalama 400 ton Rokfor ihracatının yapıldığını vurgularken, bu eşsiz ürünü aşırı vergilendirme tehditlerine karşı korumak için de "Rokfor'u seviyorum" isimli bir kampanya başlatmıştır. Diğer taraftan ABD'nin 1999 yılında uygulamaya koyduğu %100 gümrük vergisine karşı Larzac'lı koyun yetiştiricilerinin 12 Ağustos 1999'da Millau'daki bir Mc Donald's'ı yıktıklarını hatırlatan bu girişimin lideri José Bové ise yaptırımı skandal olarak değerlendirmiştir. Ancak anlaşmazlık Obama yönetiminin iktidara gelmesiyle çözülmüş, ABD Fransa pazarının hormonsuz Amerikan sığır etine açılması karşılığında Rokfor'a konulan ek gümrük vergisinden vazgeçmiştir.

Fransa Köken Adlandırma sisteminin başarılı bir örneğini oluşturan Rokfor karşılaştığı sorunlara rağmen dün olduğu gibi bugün de tartışılmaz üstünlüğünü sürdürmekte, o eşsiz lezzeti ile de Fransz gastronomisine ayrı bir boyut kazandırmaktadır. Bu başarıda ayrıntılarıyla incelemeye çalıştığımız etkin kurumsal yapılanmanın şüphesiz önemli rolü bulunmaktadır. Bu nedenle Rokfor modelinin, 1995 yılında "Coğrafi İşaretlerin Korunması" uygulamasına geçmiş bulunan, ancak bu uygulamayı sadece "Coğrafi İşaret Tescili" alma ya da verme gibi algılayan Türkiye'de tescil almış benzer ürünlerimiz için çok anlamlı bir örnek oluşturduğu kanısını taşımaktayız.

Kaynaklar:

Bérard, L., Marchenay, P., 2004, *Les produits de terroir, entre cultures et réglements*, CNRS Editions, Paris.
Confédération générale des producteurs de lait de brebis et des industriels de Roquefort, *Roquefort*., Millau.
Deffontaines Julie, *Roquefort:un produit, un paysage,* Les Editions de l'Epure, Paris.
Demirer Rana, 2010, *Yöresel ürün ve coğrafi işaretler: Fransa ve Türkiye üzerinde bir inceleme,* Basılmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
FAO-SINER-GI, 2009, *Linking people,places and products A guide for promoting quality linked to geographical origin and sustainable Geographical Indications,* Rome.
Hachette livre, 2005, *Le gout de l'origine*, Paris.
Institut National des Appellations d'Originedes vins et Eaux-devie, 1985, *Une Réussite française:L'Appellation d'origine controllée,* Réalisation Euro-Impressions, Paris.
J.O. Numéro 21 du 25 Janvier 2001 *Décret du 22 janvier 2001 relatif à l'appellation d'origine contrôlée "Roquefort"* Paris.
Meditterra, 2007, *Identité et qualité des produits alimentaires Méditerranéens,* Presses de sciences Po, Paris.
Site INAO: www.inao.gouv.fr
Site ROQUEFORT: ACCUEIL, www.roquefort.fr
Tekelioğlu, Y., Ilbert, H., Tozanlı, S., 2009, *Les produits de terroir, les indications géographiques et le développement local durable des pays méditerranéens*, Options méditerranéennes, Serie A, No:89, CIHEAM-IAMM, France.
Toutoin Isabelle, 2010 *Protected Designation of Origin Roquefort*, ppt sunum, YÖREX Semineri, Antalya.
Véga Design Graphique, *Histoires d'une légende, ROQUEFORT SOCIETE,* France.

Yazarımız Sayın Prof.Dr. Tekelioğlu'nun geçtiğimiz sayımızdaki yazısında Rokfor'un ekonomik önemi alt başlıklı bölümün 5. paragrafının son cümlesinin metinde yer almaması gerekmekteydi. Sayın Tekelioğlu'nun uyarısına rağmen teknik bir nedenden ötürü düzeltmesi yapılamamıştır. Yazarımızdan ve okurlarımızdan özür dileriz.